

Małgorzata Brożyna-Reczko – doktor, absolwentka filologii polskiej (Uniwersytet Jagielloński) i filologii angielskiej (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), adiunkt w Katedrze Dydaktyki Przekładu w Instytucie Filologii Angielskiej na Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, autorka artykułów naukowych dotyczących badania metafory w dyskursie politycznym oraz zagadnień związanych z dydaktyką przekładu. Jej zainteresowania badawcze obejmują językoznawstwo korpusowe oraz kontrastywne, przekładoznawstwo oraz dydaktykę przekładu.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5373-2171>

e-mail: malgorzata.brozyna-reczko@uken.krakow.pl

Małgorzata Brożyna-Reczko

Opozycja ZDROWIE – CHOROBA w polskim i angielskim dyskursie politycznym

Wprowadzenie

Celem badawczym niniejszego artykułu jest opisanie wybranych aspektów opozycji CHOROBA – ZDROWIE, często używanej w dyskursie politycznym za sprawą wprowadzania polaryzacji światów przedstawionych. Ta binarna opozycja jest również widoczna w sposobie definiowania ZDROWIA i CHOROBY oraz potocznym postrzeganiu tych pojęć. Ma ona silny wymiar wartościujący, dlatego jest chętnie używana w tekstach perswazyjnych, w dyskursie politycznym i medialnym, o czym świadczą zgromadzone dane korpusowe. Wprowadza dwubiegunowe obrazowanie z wyraźnym przekazem wskazującym na to, co jest dobre, a co złe w funkcjonowaniu państwa.

Materiał badawczy pochodzi z korpusów współczesnych tekstów prasowych dostępnych na platformie Sketch Engine (SE) (Kilgariff i in., 2014):

The study was conducted at the author's own expense.

No competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2025.

- *Timestamped JSI web corpus 2014–2021*¹, który stanowi zbiory artykułów prasowych opublikowane na stronach internetowych w latach 2014–2021 w języku polskim;
- *Timestamped JSI web corpus 2014–2022*, który stanowi zbiory artykułów prasowych opublikowane na stronach internetowych w latach 2014–2022 w języku angielskim (Bušta et al., 2017).

Do analizy materiału badawczego użyto programu Sketch Engine², głównie funkcji konkordancji, kolokacji oraz tworzenia list wyrazów.

Dyskurs jest w niniejszej publikacji rozumiany za Janiną Labochą (Labocha, 2008, s. 184) jako ogół norm i konwencji kulturowych, które regulują zachowania społeczne. Jest on możliwy do opisanie na podstawie wypowiedzi i tekstów, które stanowią jego realizację (aktualizację). W ramach niniejszych badań zostały przeanalizowane treści zebrane w korpusie tekstów prasowych dotyczące współczesnej polityki, dlatego można mówić o badaniach z zakresu współczesnego dyskursu politycznego w Polsce i w Wielkiej Brytanii (Koller, 2022, s. 219). Ze względu na to, że korpus zawiera dużo więcej tekstów w języku angielskim, zdecydowano się na ograniczenie analizy do tekstów pochodzących ze stron internetowych z domeną .uk³. Każdy z analizowanych przykładów zawiera informację na temat źródła.

Analiza została ograniczona jedynie do wyrażen metaforycznych dotyczących ZDROWIA i CHOROBY (głównie opozycji). Ze względu na specyfikę badań korpusowych metaforę rozumie się głównie jako zjawisko językowe wprowadzające do tekstu element niespójny, jako zmianę w użyciu danego wyrazu lub wyrażenia dotyczącą przesunięć w obrębie kontekstu bądź domen. Takie przesunięcie powoduje pewne semantyczne napięcie (Charteris-Black, 2005) pomiędzy elementami metaforycznymi i niemetaforycznymi. Dla każdego wyrażenia wyznacza się domenę pojęciową i docelową jako element analizy i interpretacji metafory (Charteris-Black, 2005). Ponadto każdy z przykładów został opatrzony komentarzem, który wskazuje na dodatkowe zabiegi wprowadzone do wypowiedzi. Jest to związane z tym, że w badaniu większą uwagę skupiono na charakterystyce metafor ZDROWIA i CHOROBY, ich interakcji z innymi środkami stylistycznymi oraz funkcji metafor ZDROWIA i CHOROBY, ich opozycji, oddziaływaniu na potencjalnego odbiorcę.

¹ *Timestamped JSI web corpus* to rodzina korpusów artykułów prasowych opublikowanych w różnych językach, pozyskanych dzięki kanałowi dystrybucji treści RRS. Korpus języka angielskiego zawiera ponad 73 miliardy wyrazów, korpus języka polskiego ponad 970 milionów wyrazów (<https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/english-text-corpora/>; <https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/polish-text-corpora/>).

² www.sketchengine.eu

³ W programie Sketch Engine użyto funkcji Text Type (typ tekstu) i wybrano Top Level Domain (domena najwyższego poziomu): uk.

Definicje ZDROWIA i CHOROBY

Temat CHOROBY i ZDROWIA, ich znaczenia oraz funkcji w różnych typach dyskursu jest poruszany w wielu dziedzinach badawczych, gdyż obydwa pojęcia można uznać za wielowymiarowe, polisemiczne, odnoszące się do różnych aspektów życia ludzkiego. W literaturze przedmiotu można nawet odnieść wrażenie, że te pojęcia zostały nadreprezentowane. Argumentem potwierdzającym może być to, że naliczono około 120 definicji samego ZDROWIA (Kowalski & Gawęł, 2007, cyt. za: Domaradzki, 2013, s. 6). Stanowią one zatem ważne pojęcia dla funkcjonowania człowieka w świecie. Co więcej, rozumienie tych pojęć może podlegać zmianom: jest uwarunkowane kulturowo i społecznie, zależne również od systemu polityczno-ekonomicznego danego kraju. Może się odnosić do innych wartości takich jak szczęście, dobrostan, norm w danym społeczeństwie oraz do określonej wizji świata funkcjonującej w danym czasie.

Definicje, które powstały na gruncie badań socjologicznych, filozoficznych czy psychologicznych, można podzielić na kilka kategorii. Typologię definicji ZDROWIA i CHOROBY zaproponował Jan Domaradzki (2013) w artykule *O definicjach zdrowia i choroby*. Przytoczone przez autora definicje wskazują, że ZDROWIE i CHOROBA mogą być ujmowane w kategoriach opozycji. Definicje normatywne podkreślają, że w obu pojęciach zawarte są sądy wartościujące. ZDROWIE zatem jest czymś dobrym i pożądanym, a CHOROBA czymś złym, nieprzyjemnym, pełnym bólu, a w ostateczności może doprowadzić do śmierci. Definicje negatywne zaś traktują ZDROWIE jako brak CHOROBY lub bólu. ZDROWIE jest normalnym stanem funkcjonowania organizmu, bez oznak jednostek chorobowych bądź patologii. Pozytywna definicja, która traktuje zdrowie jako dobrostan, pełną równowagę, to definicja Światowej Organizacji Zdrowia.

W potocznym rozumieniu ZDROWIA i CHOROBY można zauważyć echa tych wymienianych definicji. Jak zauważa Barbara Rodziewicz (2019), ZDROWIE jest jednak najczęściej konceptualizowane jako brak choroby. Ten biomedyczny model zdrowia wywodzi się z filozofii kartezjańskiej i brakuje w nim wymiaru społecznego, kulturowego ZDROWIA oraz bardziej podmiotowego charakteru związanego ze zdolnością subiektywnego odczuwania stanu zdrowia. Ujmowanie ZDROWIA jako braku choroby potwierdzają również źródła leksykograficzne, np. w *Słowniku języka polskiego* pod red. Władysława Doroszewskiego *zdrowie* to 'stan żywego organizmu, w którym wszystkie funkcje przebiegają prawidłowo; dobre

samopoczucie fizyczne i psychiczne' (SJPD, b.d.). W *Wielkim słowniku języka polskiego* pod red. Piotra Źmigrodzkiego *zdrowie* w znaczeniu 'dobry stan' to 'stan, w którym organizm nie cierpi na żadną chorobę' (WSJP PAN, b.d.). Można zatem uznać, że w potocznym rozumieniu ZDROWIE jest opisywane w opozycji do CHOROBY, jako antyteza choroby (por. Rodziewicz, 2019). W definicjach w słownikach języka angielskiego również odnajdziemy tę binarną opozycję, np. '3. when you have no illness or disease' [gdy nie masz żadnej choroby ani dolegliwości] (LD, b.d.). Zdrowy organizm to ten, który nie przejawia żadnych objawów choroby.

Ponadto w języku angielskim warto również zauważyć różnicę w znaczeniu rzeczowników odnoszących się do *choroby*: *disease*, *illness* i *sickness* (PWN–Oxford, 2014). Pierwszy z wymienionych odnosi się do obiektywnie stwierdzonych zaburzeń na poziomie fizjologicznych lub psychicznym jednostki. Dotyczy patologicznych zmian w organizmie. *Illness* natomiast to pewna świadomość czy doświadczenie dysfunkcji, zaburzeń jednostki: w jaki sposób jednostka odczuwa dane symptomy, jak na nie reaguje (Malinowska, 2013). *Sickness* łączy się z aspektem społecznym choroby (Susser, 1990), stąd np. wyrażenie *sick leave* 'zwolnienie lekarskie'.

Jeśli natomiast przeanalizujemy rozszerzenia metaforyczne ZDROWIA i CHOROBY, to okaże się, że dotyczą one głównie dobrego funkcjonowania, zgodnego z przyjętymi zasadami, np. w języku polskim to 'stan, w którym coś oparte jest na zasadach uznawanych powszechnie za właściwe', 'stan, w którym coś funkcjonuje w sposób prawidłowy' (WSJP PAN, b.d.), a w języku angielskim 'how successful something such as a business, an organization, or a country's economy is' (LD, b.d.) [jak duży sukces odnosi na przykład firma, organizacja lub gospodarka kraju], *healthy* 'used to describe an attitude, feeling, or behaviour that is natural, normal, and sensible' (LD, b.d.) [używane do opisanie postawy, uczucia lub zachowania, które są naturalne, normalne i rozsądne]. Przywołane definicje rozszerzeń metaforycznych świadczą zatem o ujęciu funkcjonalnym tych dwóch pojęć oraz o tym, że ZDROWIE jest stanem normalnym, pożądanym, natomiast CHOROBA jest traktowana jako pewna dysfunkcja, nieprawidłowość, np. w systemie organizacji państwa: 'znacząca nieprawidłowość zachodząca w jakiejś dziedzinie społecznej lub państwowej' (WSJP PAN, b.d.); 'something that is seriously wrong with society or with someone's mind, behaviour' (LD, b.d.) [coś, co jest poważną nieprawidłowością w społeczeństwie lub czyimś umyśle bądź zachowaniu]. Takie ujęcie ZDROWIA oraz CHOROBY jest mocno związane z postrzeganiem państwa jako organizmu. CHOROBA staje się zatem synonimem zakłócenia, nieprawidłowości bądź odstępstwa od normalnego funkcjonowania. Jest czymś, co jest określane jako złe dla człowieka.

Wartościowanie

W potocznym obrazowaniu *zdrowie*, *dobre zdrowie* stanowi wartość dla człowieka, jest czymś bardzo istotnym i pożądanym w życiu. Ten aspekt przejawia się w wielu wyrażeniach, życzeniach, pozdrowieniach zarówno w języku polskim, jak i w języku angielskim, np. *bywaj zdrów* (WSJP PAN, b.d.), *wish you health* (LD, b.d.), *wishes for health* (LD, b.d.). W życzeniach świątecznych i okazjonalnych często życzymy sobie dobrego i trwającego długo zdrowia.

Połączenia wyrazowe rzeczownika *zdrowie* z czasownikami typu *stracić*, *tracić*, *utracić*, *odzyskać*, *ratować*, *przywrócić*, *zachować*, *promować* (WSJP PAN, b.d.) również dowodzą, że ZDROWIE jest konceptualizowane jako coś dobrego, pożądanego, jako wartość. W języku angielskim odnajdziemy następujące kolokacje: *enjoy good health* [cieszyć się dobrym zdrowiem], *look after health* [dbać o zdrowie], *maintain health* [zachowywać zdrowie], *promote health* [promować zdrowie], *recover* [wyzdrowieć], *regain* [odzyskać] (OD, b.d.), które również świadczą o pozytywnym wartościowaniu ZDROWIA.

Ponadto we współczesnym świecie bardzo dużo mówi się o zdrowiu, zdrowym odżywianiu, zdrowych nawykach. Od końca XX wieku upowszechnia się idea *healthismu* (za: Rodziewicz, 2019) jako doskonałej kondycji fizycznej, psychicznej oraz pięknego ciała.

Nie ulega wątpliwości, że ZDROWIE należy do kategorii wartości. Życie w zdrowiu, bez bólu i cierpienia stanowi centrum kategorii wartości witalnych – zauważa Jadwiga Puzynina w monografii *Język wartości*:

Centrum kategorii wartości witalnych stanowi *życie*, i to życie bez cierpień fizycznych, bez chorób, a więc inaczej mówiąc – *życie i zdrowie*. *Narodziny* człowieka witamy na ogół z radością, *śmierć* ma silne konotacje negatywne. *Walka o życie*, *każdy chce żyć* – to wypowiedzi poświadczające z kolei dodatnie nacechowanie *życia*. Pozytywne konotacje *życia i zdrowia* przenoszą się także na *leczenie*, *lekarstwa*, *lekarzy*, *pielęgniarki*, *sanatoria*, *szpitale* [...]. Silne negatywne nacechowanie konotacyjne ma też *choroba*, *ból*, *cierpienie fizyczne*. Te dwa ostatnie leksemy stanowią pomost pomiędzy wartościami witalnymi i odcuciowymi, należą do jednych i drugich. Znamienne, że nie mają one leksykalnych odpowiedników pozytywnych: *dobre samopoczucie* jest tylko związkiem frazeologicznym łączliwym, ma przy tym znaczenie szersze – może dotyczyć nie tylko samopoczucia fizycznego. Wydaje się to wiązać z faktem, iż *dobre samopoczucie* jest czymś normalnym i nie zauważanym, w odróżnieniu od bólu, który jest często przedmiotem uwagi i interakcji językowych (Puzynina, 1992, s. 168).

ZDROWIE może pełnić również funkcję wartości służebnej (Rodziewicz, 2019). Może wpływać na osiąganie innych celów, wartości przez jednostkę. Stanowi ważny aspekt życia jednostki, jest wartością, która jest powiązana z trzema rodzajami wyzwań: 1) biologicznymi potrzebami organizmu, 2) koniecznością koordynowania interakcji międzyosobowych, 3) potrzebami sprostania wymaganiom, które stawiają jednostce grupy i instytucje społeczne (za: Rodziewicz, 2019).

To wartościowane pozytywne i negatywne zostało również zarejestrowane w słowniku relacyjnym *SłowoSieć* (Dziob i in., 2019)⁴. Analiza danych leksykalnych pokazuje, że leksemy *zdrowy*, *zdrowie* mają w większości nacechowanie 'słabe pozytywne'.

Tabela 1. Nacechowanie leksemów *zdrowy*, *zdrowie* (*SłowoSieć*)

	Słabe pozytywne	Mocne pozytywne	Niejednoznaczne
<i>Zdrowy</i> (9 znaczeń)	14	4	2
<i>Zdrowie</i> (3 znaczenia)	4	0	0

Rozszerzenia metaforyczne leksemów *zdrowy*, *zdrowie* przyjmują nacechowanie 'słabe pozytywne', np. „Jeżeli **szkoły będą zdrowe**, uczniowie chętniej będą się uczyli; Moja **rodzina jest** całkowicie **zdrowa** i jest to mój powód do dumy”.

Emocje, które łączone są z tym co zdrowe i dobre dla człowieka i społeczeństwa, to zaufanie i radość. Wartościowane jest powiązane z użytecznością.

Natomiast *chory* i *choroba* mają głównie negatywne wartościowanie. Więcej kontekstów zostało sklasyfikowanych jako 'mocno negatywne'.

Tabela 2. Nacechowanie leksemów *chory*, *choroba* (*SłowoSieć*)

	Mocno negatywne	Słabe negatywne	Niejednoznaczne
<i>Chory</i> (6 znaczeń)	8	2	2
<i>Choroba</i> (3 znaczenia)	2	3	2

Rozszerzenia metaforyczne *choroby*, często wykorzystywane w dyskursie politycznym, mają mocniejsze nacechowanie, oznaczane w słowniku *SłowoSieć* jako 'mocno negatywne'. Emocje, które są z nimi związane, to wstręt, złość, zaskoczenie, smutek. W kategorii wartościowanie, oprócz nieużyteczności, dodatkowo zostały wyodrębnione: błąd oraz nieszczęście, np. „Panujący obecnie **system podatkowy jest chory**”; „**Brak dobrej komunikacji międzyludzkiej to choroba** naszych czasów”.

⁴ SłowoSieć <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/>.

Przeanalizowane przykłady dowodzą, że stosowanie wyrażen metaforycznych związanych z chorobą ma silniejsze oddziaływanie emocjonalne, można mówić o większym ładunku emocjonalnym i być może większej sile perswazyjnej. Stają się zatem częściej narzędziem krytyki, mocniej wpływają na emocje i postawy odbiorcy. Wywołują wstręt, złość oraz smutek, czyli emocje wywoływane przez bodźce, które organizm odbiera jako niekorzystne i niebezpieczne.

Jeśli prześledzilibyśmy angielskie przykłady użycia pojęć związanych z chorobą, to wyniki będą podobne. Ten mocno negatywny aspekt *choroby* potwierdza również etymologia. Angielski leksem *ill* 'chory' obecny w rzeczowniku *illness* pochodzi od staronordyjskiego *illr* 'zły; twardy, trudny; wredny, skąpy' (OET, b.d.). Stąd mamy też wyrażenie *ills*, w języku angielskim używane w znaczeniu 'problems and difficulties' (LD, b.d.) [problemy i trudności], często również w dyskursie politycznym, np. *economic ills* [problemy gospodarcze].

Choroba, co już udowodniła Susan Sontag (2016), wywołuje lęk, strach przed bólem, izolacją od społeczeństwa, stygmatyzacją, odrzuceniem oraz lęk przed śmiercią. Niektóre z chorób były uważane za karę Boga (np. syfilis), powodowały, że chory stawał się podmiotem osądów psychologicznych bądź moralnych. To on stawał się odpowiedzialny za swoją chorobę. Często przyczyn szukano w samym pacjencie, jego zachowaniach, nawykach. Istnieje również społeczne przekonanie, że choroba to agresor, najeźdźca (Semino i in., 2018), z którym trzeba walczyć, nie można się poddawać. Nakłada to na chorego obowiązek podjęcia pewnej aktywności i postawy osoby, która powinna być silna w walce z chorobą.

ZDROWIE – CHOROBA w dyskursie politycznym

Ze względu na mocno określone wartościowanie, polaryzację oraz związane z tym asocjacje, stereotypy i stygmatyzację wyrażenia metaforyczne związane z CHOROBA oraz ZDROWIEM są wprowadzane do dyskursu politycznego (Brożyna-Reczko, 2017, 2018; Charteris-Black, 2005). Ich siła oraz znaczna frekwencja są związane z tym, że odnoszą się do podstawowego doświadczenia człowieka ŻYCIA – ŚMIERCI (Charteris-Black, 2005). Wprowadzają zatem dychotomię DOBRY – ZŁY. Z tego względu opozycja ZDROWY – CHORY pełni w dyskursie politycznym głównie rolę wartościującą (Brożyna-Reczko, 2018, s. 362). Jak zauważa Jonathan Charteris-Black (2005, s. 102), ta opozycja ZDROWY – CHORY służy

temu, aby zaznaczyć kontrast w sposobie uprawiania polityki i wyznaczyć jasne granice ich wartościowania. Ponadto dobór wyrażen związanych z chorobą (*bout*⁵ [atak, napad choroby], *wounds* [rany], *paralysis* [paraliż]) bądź zdrowiem (*recovery* [powrót do zdrowia, wyzdrowienie], *healthy* [zdrowy], *robust* [zdrowy i silny])⁶ wpływa na siłę metafory oraz wartościowanie (Charteris-Black, 2005, ss. 100–101).

Chory to zły, negatywny, źle funkcjonujący (Brożyna-Reczek, 2018, s. 362). W materiale pochodzącym z angielskiego i polskiego dyskursu politycznego (2006–2013) wyznaczono listę zjawisk, które zostały uznane za chore albo pełniły rolę pacjenta: BANK, EUROPA, GOSPODARKA, MEDIA, PAŃSTWO, PARTIA, POLITYKA, SYSTEM finansowy/bankowy, SYSTEM szkolny, ŚWIAT.

W korpusach tekstów prasowych pochodzących z lat 2014–2021(2) również odnajdujemy większość wyrażen metaforycznych, w których wymienione zjawiska bądź instytucje zostały uznane za CHORE, czyli źle, wadliwie funkcjonujące. Poniżej podano jedynie te przykłady, w których odnotowano dodatkowe zabiegi lub zjawiska. W nawiasie umieszczono źródło, z którego pochodzi dane wyrażenie.

CHORY = źle, wadliwie funkcjonujący⁷

Chora polityka naszego rządu kwitnie, jak tak dalej pójdzie to wszystkich puszcza z torbami (nczas.com, 2019).

W powyższym przykładzie metafora CHOROBY została dodatkowo wzmocniona poprzez użycie czasownika *kwitnąć*, który w skonwencjonalizowanym znaczeniu metaforycznym oznacza: 'intensywnie i pomyślnie się rozwijać' (WSJP PAN, b.d.), tak jak roślina. W tym znaczeniu wprowadza on wartościowanie pozytywne, dochodzi do kontrastu semantycznego (Puzynina, 1988) związanego z użyciem wyrażen o wartościowaniu negatywnym i pozytywnym. Taki zabieg służy ironii i wzmacnia metaforę choroby oraz wydźwięk negatywny tej wypowiedzi.

Oprócz *chorej polityki* dosyć częstym połączeniem w dyskursie politycznym i ekonomicznym jest *chora gospodarka* (Brożyna-Reczek, 2017; Gicala, 2006; Henderson, 2012). To wyrażenie odnosi się do negatywnej oceny stanu gospodarki kraju, kryzysu i wskazuje

⁵ Zacytowane przykłady pochodzą z książki J. Charterisa-Blacka (Charteris-Black, 2005) i zostały ułożone od najsłabszego do najsilniejszego pod względem wartościowania.

⁶ Polskie ekwiwalenty pochodzą z *Wielkiego słownika polsko-angielskiego* (PWN–Oxford, 2014).

⁷ Więcej na ten temat w Brożyna-Reczek (2017, s. 27).

na potrzebę wprowadzenia zmian lub reform w celu poprawy sytuacji. Gospodarka jest konceptualizowana jako ta, która *kuleje, niedomaga*. Te połączenia są mocno skonwencjonalizowane i z tego względu podlegają pewnym przekształceniom w dyskursie, np.

To nie jest kapitalizm. To udostępnianie balkoniku lub wózka inwalidzkiego **chorej gospodarce** (pb.pl, 2016).

Gospodarka została przedstawiona jako ta, która ma problemy z funkcjonowaniem. Jest to implikowane poprzez wprowadzenie przedmiotów używanych do wspierania mobilności osoby niepełnosprawnej. Można mówić o pewnym rozszerzeniu metafory, wprowadzeniu dodatkowych elementów z domeny źródłowej (Kövecses, 2002). Dodanie szczegółów sprzyja lepszemu obrazowaniu.

Negatywne wartościowanie zjawisk politycznych, społecznych i ekonomicznych jest związane również z poszukiwaniem przyczyn złego ich funkcjonowania, np.:

Według eksperta ludzie zawsze chcą dominować nad innymi i za każdym razem rezultat jest taki sam: **chore społeczeństwo, gospodarka i biznes** (wirtualnemedi.pl, 2018). To problem **chorego społeczeństwa**, które podejrzliwość ma w naturze. Już sama nazwa „szara strefa” jest arcypolska (biznes.gazetaprawna.pl, 2014).

Te dwa przykłady sugerują, że przyczyn źle funkcjonujących instytucji i zjawisk należy szukać we wrodzonych cechach czy predyspozycjach człowieka. Implikuje to pewną nieuchronność i nieodwracalność. Wpływa również na siłę samej metafory, jej oddziaływanie na odbiorcę.

W następnym przykładzie, pochodzącym z dyskursu angielskiego, objawem *chorego społeczeństwa* jest antysemityzm. Takie połączenie wzmacnia negatywny wydźwięk całej wypowiedzi i pokazuje prostą zależność między antysemityzmem a źle funkcjonującym społeczeństwem.

Anti-Semitism is not provoked by Jews. **It is a symptom of an ill society.** The level of anti-Semitic attitudes was evident in the findings of the recent ADL Global 100 survey conducted by the Anti-Defamation League (telegraph.co.uk, 2015). [**Antysemityzm** nie jest prowokowany przez Żydów. **Jest objawem chorego społeczeństwa.** Poziom postaw antysemickich był widoczny w wynikach ostatniego badania ADL Global 100 przeprowadzonego przez Anti-Defamation League].

W angielskim dyskursie politycznym pewne zaburzenia w funkcjonowaniu danego systemu, instytucji są opisywane jako *ills*. W korpusie paralelnym EUROPARL English

(Koehn, 2005)⁸ znajdziemy takie ekwiwalenty: *słabości, bolączki, problemy, choroba, zło, patologia*. Wybór ekwiwalentu uzależniony jest od wartościowania oraz od tego, jak poważne problemy zostały opisane jako *ills* oraz od kontekstu.

Freedom means being able to discuss the **ills of society** and to actively participate in changing how things work for the greater good (thornegazette.co.uk, 2014). [Wolność oznacza możliwość dyskusowania o **problemach społecznych** oraz możliwość aktywnego udziału w zmienianiu sposobu działania rzeczy na lepsze].

W polskim dyskursie politycznym odnotowano także znaczną frekwencję połączenia *chory człowiek Europy* (117 razy w całym korpusie), np.

Jeszcze do niedawna te **dwa śródziemnomorskie kraje** były traktowane jak **dwaj chorzy Europy**, jako że inwestorzy domagali się wysokich premii za utrzymanie swoich obligacji skarbowych (forsal.pl, 2019).

Ponadto w analizowanym przykładzie można zauważyć, że poprawa w funkcjonowaniu instytucji opisywana jest za pomocą twierdzenia, że dane zjawisko nie jest już chore. Taki zabieg pełni funkcję dydaktyczną, wskazującą na prawidłowe działanie i możliwość wyjścia z „choroby”.

Dodatkowo zaobserwowano, że *chory* może odnosić się także do negatywnych, szkodliwych, źle ocenianych zjawisk społecznych i politycznych w danym okresie:

CHORY = szkodliwy, niszczący

W imię **chorych ideologii** w XIX w. amerykańscy żołdacy rozstrzelali niewinnych Indian w Minnesocie, nad Sand Creek i nad Wounded Knee, a sto lat później w Europie niemieckie czołgi Hitlera rozjeżdżały Polskę i inne kraje (newsweek.pl, 2014).

Podany przykład świadczy o tym, że metafora choroby łączy się również z wyrażeniami z pola tematycznego: walka, śmierć. Takie mocne, dosyć brutalne obrazowanie wprowadza silne wartościowanie, które ma wywoływać strach czy nawet panikę u odbiorcy. W angielskim dyskursie politycznym również odnajdziemy takie wyrażenia, np.

The proposal has met resistance from some parts of Polish society, with one MP earlier this year calling it an attempt “to introduce **a sick ideology of gender** which promotes

⁸ European Parliament Proceedings Parallel Corpus 1996–2011 <https://www.statmt.org/europarl/>.

sexual pathologies” (ibtimes.co.uk, 2015). [Propozycja ta spotkała się z oporem niektórych części polskiego społeczeństwa, a jeden z posłów wcześniej w tym roku nazwał ją próbą „wprowadzenia **chorej ideologii płci**, która promuje patologie seksualne”].

W tych dwóch przykładach można zauważyć, że główny przekaz dotyczy konsekwencji przyjętych ideologii.

Efekt silniejszego negatywnego wartościowania jest również uzyskiwany poprzez użycie dwóch synonimicznych modyfikatorów odnoszących się do choroby, np.

Utrwalił się też – mówił Kaczyński – „pod wieloma względami **chory i patologiczny system**, który został skonstruowany po 1989 r. i który zwie się postkomunizmem” (tvn24.pl, 2014).

W analizowanym materiale *chory* występuje również w nieco słabszym pod względem wartościowania znaczeniu:

CHORY = niewłaściwy, błędny

Balázs László, jeden z przywódców ruchu stwierdził, że Europa ma **chore wyobrażenie o tolerancji**. Podkreślał niebezpieczeństwo płynące z koegzystencji węgierskiego społeczeństwa z mniejszościami narodowymi oraz z „napływu kolejnych milionów imigrantów” (euroactiv.pl, 2017).

Powyższy przykład wskazuje na to, że *chory* to także ‘niewłaściwy, błędny’ i może prowadzić do złych konsekwencji. Wartościowanie jest jednak tutaj nieco słabsze niż w poprzednich przykładach. Znaczenie zbliża się do znaczenia ‘niezdrowy’.

NIEZDROWY = niewłaściwy, który może przynieść jakąś szkodę, stratę

Zdaniem George’a Gallowaya z partii „Respect” skutkiem niepodległości byłaby **niezdrowa konkurencja podatkowa** Szkocji z resztą W. Brytanii; skorzystałyby na niej duże korporacje, a straciłoby zwykli ludzie (tvn24.bis.pl).

W rankingu morderców mierzonym **niezdrowym zainteresowaniem** opinii publicznej i wcale **nie zdrowszą ekscytacją mediów** Charles Manson od czterech dekad z okładem panuje niepodzielnie (polityka.pl, 2017).

Everybody tiptoes around him, paying homage, not calling him to account. It is an **unhealthy situation**. If nobody possesses the leadership qualities to refocus Wenger, then the sad impasse looks set to continue (telegraph.co.uk, 2014). [Wszyscy chodzą wokół niego na palcach, składając mu hołdy, nie pociągając go do odpowiedzialności.

To **niezdrowa sytuacja**. Jeśli nikt nie ma cech przywódczych, które pozwoliłyby skupić na nowo uwagę Wengera, to smutny impas będzie nadal trwał].

W dyskursie politycznym *niezdrowy* to taki, który jest negatywnie oceniany i taki, który może przynieść szkody, może mieć złe konsekwencje. Dana sytuacja może zostać opisana jako ta, która jest niewłaściwa i wymaga zmiany. Wartościowanie jednak nie jest tak silne, jak w przypadku przymiotnika *chory*. Pełni raczej funkcje wskazywania na te zjawiska, które należałoby wyeliminować.

W dyskursie politycznym zarówno polskim, jak i brytyjskim wyrażenia metaforyczne z rzeczownikiem *choroba* są głównie używane, aby wskazać dysfunkcję w działaniu pewnych aspektów gospodarki, polityki, społeczeństwa, finansów, np.

CHOROBA = każda dysfunkcja

Jaki lek na **chorobę służby zdrowia**? To żadna nowość, że źle się dzieje w państwowym sektorze medycznym, który tylko omyłkowo zwany jest służbą zdrowia (bankier.pl, 2014).

W celu wzmocnienia wydziwisku oraz większego obrazowania wprowadza się elementy słownictwa medycznego związanego z metaforą choroby, np. elementy leczenia, terapii, lek na chorobę.

Ponadto są używane nazwy konkretnych chorób somatycznych, fizycznych, pewnych zaburzeń oraz ich charakterystycznych objawów, np. *panika*, *obłąd* etc. (Brożyna-Reczko, 2018, s. 356). Zaburzenia psychiczne wiążą się z uczuciem niepewności, brakiem stabilizacji, np.:

The long-running **sickness of the British economy** – that it grows only when debt grows – has not been **cured** despite the Chancellor's claims to the contrary. But at least the **disease is in remission**, and business seems determined to enjoy this while it lasts. Politics on the other hand becomes more uncertain by the hour. Yet the stock market seems not to notice. One might have expected it to have been unnerved yesterday by this week's rather desperate-looking Government reshuffle and the **signs of panic** that lay behind it (standard.co.uk, 2014). [Długotrwała **choroba brytyjskiej gospodarki** – polegająca na tym, że rośnie ona tylko wtedy, gdy rośnie zadłużenie – **nie została wyleczona** pomimo przeciwnych twierdzeń kanclerza skarbu. Ale przynajmniej **choroba jest w fazie remisji**, a biznes wydaje się zdeterminowany, aby cieszyć się tym tak długo, jak to potrwa. Z drugiej strony z każdą godziną polityka staje się coraz bardziej niepewna. Jednak giełda zdaje się tego nie zauważać. Można było się spodziewać, że wczoraj zareaguje niepokojem na dość desperacko wyglądającą rekonstrukcją rządu w tym tygodniu oraz towarzyszące jej **objawy paniki**].

Ciekawym i stosunkowo nowym wyrażeniem jest *depresja ekologiczna*, która może być używana do opisywania emocji związanych z działaniami proekologicznym.

Depresja ekologiczna. Coraz więcej osób łąduje na kozetce z tym problemem. Polacy są na bakier z wiedzą w zakresie ekologii. Naukowcy ocenili nas na dwóję z plusem. Jednak Ci, którzy uświadomili sobie skalę nadciągającej katastrofy, często popadają w **depresję ekologiczną**. Ten stan jest porównywalny do żałoby po bliskiej osobie. Temat dotyczący zmian klimatycznych i konsekwencji, które z nich wynikają, mocno dzieli społeczeństwo (wp.pl, 2019).

W angielskim dyskursie politycznym odnajdziemy *eco-depression* [ekodepresja], *climate anxiety* [lęk klimatyczny], *eco-anxiety* [ekolęk], np.

As with regular anxiety, people are said to deal with **climate anxiety** in different ways (metro.co.uk, 2019). [Tak jak w przypadku zwykłego niepokoju, mówi się, że ludzie radzą sobie z **lękiem klimatycznym** na różne sposoby].

W polskim dyskursie politycznym zauważano również znaczną frekwencję wyrażenia *choroba systemu*, np. *choroba systemu ochrony zdrowia* (tvp.info, 2014), *choroba systemu podatkowego* (next.gazeta.pl, 2019), *choroba systemu gospodarczego* (bankier.pl, 2017), *choroba współczesnych systemów prawnych* (biznes.interia.pl, 2015), *choroba polskiego systemu partyjnego* (fakty.interia.pl, 2014).

CHOROBA w dyskursie politycznym łączy się również z metaforą walki, wojny. Choroba staje się agresorem, np.

CHOROBA = agresor

Przez podwyżki w szpitalach może zabraknąć lekarzy. Kolejna **choroba dopadła system** służby zdrowia (businessinsider.com.pl, 2018).

Ponadto w analizowanym materiale pewne zjawiska społeczne, gospodarcze i polityczne zostały określone jako choroby. Zauważano, że w brytyjskim dyskursie politycznym jako choroby wymieniane są: rasizm, antysemityzm, nietolerancja, arogancja, korupcja, kapitalizm, imperializm, inflacja i deflacja. Najwyższa frekwencja dotyczyła rasizmu, antysemityzmu i korupcji. W polskim dyskursie to: antysemityzm, feminizm, homofobia, komunizm, ksenofobia, nacjonalizm, populizm, samochodoza.

Antysemityzm = choroba

I won't vote for someone who undermines the struggle against the disgusting **disease of antisemitism**, he added (independent.co.uk, 2018). [Nie zagłosuję na kogoś, kto podważa **walkę z obrzydliwą chorobą**, jaką jest **antysemityzm** – dodał].

Antysemityzm to choroba duszy i umysłu, którą podpowiada diabeł – mówił Jarosław Kaczyński, a Mateusz Morawiecki dodaje, że „antysemityzmu trzeba unikać, bo to woda na młyn dla naszych wrogów” (tvn24.pl, 2018).

AROGANCJA = CHOROBA

Jurgen Klopp has been accused of being 'infected by the **disease of arrogance**' following his 'very aggressive' post-match interview after the win over Leicester (dailymail.co.uk, 2019). [Po swoim „bardzo agresywnym” wywiadzie pomeczowym po zwycięstwie nad Leicester Jurgen Klopp został oskarżony, że „zaraził się **chorobą arogancji**”].

FEMINIZM = CHOROBA

Feminizm to choroba psychiczna, kobiety to „zmywary” (ofeminin.pl, 2020).

HOMOFOBIA = CHOROBA

Lewica przekracza następną granicę: „**Homofobia to choroba**”. Postępowcy mają nowego bohatera (nczas.com, 2020).

INFLACJA = CHOROBA

The British **disease of inflation** is back and no cure is in sight. Like in the 1970s, the great inflation tsunami is likely to hit the UK far harder than our economic rivals (telegraph.co.uk, 2021). [**Brytyjska choroba inflacji** powróciła i nie widać na nią lekarstwa. Podobnie jak w latach 70., wielkie tsunami inflacji prawdopodobnie uderzy w Wielką Brytanię znacznie mocniej niż w naszych ekonomicznych rywali].

KOMUNIZM = CHOROBA

Komunizm to choroba naszej duszy. Reżim totalitarny uczynił z tej choroby oficjalną religię, więc wszyscy musieliśmy cały czas udawać, żyć w kłamstwie, jak Sołżenicyn nazywał codzienne życie w ZSRR (newsweek.pl, 2020).

KAPITALIZM = CHOROBA

Why is it that we never see these people going to countries that have been exploited and **infected with the disease of Capitalism and Imperialism**, where poverty is rampant, hunger is a widespread crisis and basic human rights such as water, health care are not accessible to the masses? (shoah.org.uk, 2020). [Dlaczego ci ludzie nigdy nie jeżdżą do krajów, które zostały wyzyskane i **zainfekowane chorobą kapitalizmu i imperializmu**, gdzie panuje wszechobecna bieda, kryzys głodu jest codziennością, a podstawowe prawa człowieka takie jak dostęp do wody czy opieka zdrowotna nie są dostępne dla wszystkich?].

KORUPCJA = CHOROBA

Sadly, President Zuma (ANC) seems to **have caught** the African **illness of corruption**, the whites still own most of the wealth, although the blacks are slowly upwardly mobile (portadowntimes.co.uk, 2014). [Niestety, prezydent Zuma (ANC) złapał, zdaje się, **afrykańską chorobę korupcji**. Biali nadal posiadają większość bogactwa, chociaż czarnoskórzy stopniowo awansują społecznie].

KSENOFOBIA = CHOROBA

Podczas konferencji prasowej w samolocie po zakończeniu podróży po Afryce papież oświadczył, że **ksenofobia to choroba** „taka jak odra”. To choroba, która przychodzi, wchodzi do kraju, wchodzi na kontynent. I wznosi się mury (rmf24.pl, 2019).

NACJONALIZM = CHOROBA

Nacjonalizm to choroba, która toczy naród jakieś 150 lat, po czym zapewne przestaje być groźna (newsweek.pl, 2019).

NIETOLERANCJA = CHOROBA

There is no perfect cure to this **disease of intolerance**, but a good step is to send the unmistakable message that Nazism has no place in Australia (dailymail.co.uk, 2020). [Nie ma idealnego lekarstwa na tę **chorobę nietolerancji**, ale dobrym krokiem jest wysłanie niezaprzeczalnej wiadomości, że nie ma miejsca na nazizm w Australii].

POPULIZM = CHOROBA

Populizm to choroba życia publicznego, nie tylko w Polsce (onet.pl, 2020).

RASIZM = CHOROBA

Let's wake up and stay awake to the reality of this world, and the insidious **disease of racism in our culture** and corrupt government (dailymail.co.uk, 2020). [Obudźmy się i pozostajmy świadomi rzeczywistości, w której żyjemy, oraz **podstępnej choroby**, jaką jest **rasizm w naszej kulturze** i skorumpowany rząd].

SPADEK CEN/WARTOŚCI = CHOROBA

The real danger is that Britain contracts a nasty dose of deflation – the **Japanese-style disease of falling prices**, stalled demand in expectation of a further price slide and curtailed investment (telegraph.co.uk, 2014). [Prawdziwym zagrożeniem jest to, że Wielka Brytania stanie się ofiarą nieprzyjemnej dawki deflacji – **choroby w stylu japońskim polegającej na spadających cenach**, zahamowanym popycie w oczekiwaniu na dalsze obniżki cen oraz ograniczonych inwestycjach].

SAMOCHODOZA = CHOROBA

Wcześniej się bez niego obywałam, a tu nagle zauważyłam, że bardzo szybko stał się niezbędny: duże zakupy, dojazdy na spotkania. **Samochodoza to choroba**, która bardzo szybko zaczyna krążyć w żyłach (newsweek.pl, 2019).

ZDROWY = dobrze funkcjonujący

W opozycji do tego co chore i złe, negatywnie oceniane, elementy świata społecznego i politycznego mogą być opisywane w kategoriach zdrowia.

Rosyjska interwencja na Ukrainie pokazała, że sprawna i silna armia staje się w tej części Europy takim samym atutem jak **zdrowe finanse publiczne**, wzrost gospodarczy czy wysoki poziom edukacji (dziennik.pl, 2014).

You cannot have a strong economy without a **healthy banking sector**, and a **healthy banking sector** requires a strong economy (standard.co.uk, 2014). [Nie można mieć silnej gospodarki bez **zdrowego sektora bankowego**, a **zdrowy sektor bankowy** wymaga silnej gospodarki].

Może też dojść do kryzysu za sprawą Włoch, których populistyczny rząd testuje właśnie, jak dalece może lekceważyć nie tylko opinię Brukseli, ale również reguły **zdrowej ekonomii** (rp.pl, 2018).

W pozytywnych kontekstach znajdziemy połączenia z takim leksemami jak *wzrost, siła, sprawność*.

Zdrowy odnosi się również do tego, co jest uznawane za właściwe, zgodne z przyjętymi normami, przynoszące korzyści, np.

ZDROWY = właściwy, zgodny z przyjętymi zasadami

[...] sama w sobie jest logiczna i promuje **zdrowe zarządzanie finansami** (euroactiv.pl, 2015).

There's a fine line between **healthy tolerance** and stubborn liberalism at all costs (telegraph.co.uk, 2014). [Istnieje cienka granica między **zdrową tolerancją** a upartym liberalizmem za wszelką cenę].

ZDROWY = właściwy, przynoszący korzyści

Zdrowa gospodarka chroni Polskę przed wstrząsami nawiedzającymi Europę Wschodnią (interia.pl, 2014).

Sukcesy takich marek jak Samsung, LG czy Hyundai były możliwe tylko i wyłącznie dzięki interwencjom i protekcji państwa, kierującego się **zdrowym patriotyzmem gospodarczym** (wgospodarcze.pl, 2015).

Dla wzmocnienia wydźwięku opozycja *chory – zdrowy* jest również wprowadzana w jednej wypowiedzi, np.

Zbigniew Jagiełło, prezes PKO BP: **Chore banki** nie mogą bawić się na koszt **zdrowych** (interia.pl, 2021).

W powyższym przykładzie banki zostały podzielone na te, które dobrze funkcjonują i na te, które mają pewne problemy i wykorzystują te dobrze działające. Dodatkowo wprowadzono metaforę zabawy o zabarwieniu ujemnym, gdyż dotyczy zabawy na czyjś koszt.

Następny przykład również z opozycją *chory – zdrowy* przedstawia dobrze funkcjonującą instytucję jako tę, która ma przejąć zadania i funkcje tej chorej. Podobnie dzieje się w niektórych przypadkach w żywym, również ludzkim, organizmie. Zdrowe organy przejmują funkcje tych chorych.

Zdaniem KNF restrukturyzacja pogrążonych w kłopotach finansowych kas mogłaby się odbywać poprzez przejęcia **chorych instytucji** przez **zdrowe** (forsal.pl, 2014).

ZDROWY to również taki, do którego się dąży, pragnie się zdrowego, dobrego funkcjonowania państwa. W poniższych przykładach metafora choroby i zdrowia została wykorzystania do wprowadzenia opozycji pomiędzy tym, o czym marzymy i czego pragniemy, a tym, jak wygląda obecna sytuacja.

„Żyją tu nasze dzieci, wnuki i prawnuki i chcę, aby żyły one w **zdrowym kraju**. A kraj jest chory” – ocenił Zwi Zamir, dyrektor Mosadu w latach 1968–1974. „Znajdujemy się w **krytycznym stanie** [...]. Może być tak, że **kraj miał symptomy (choroby)**, gdy władzę przejął Netanjahu, ale doprowadził go do poważnego **stanu złośliwej choroby**”. Minister ds. diaspory i oświaty Naftali Bennett z ortodoksyjnej partii prawicowej Żydowski Dom (HBHJ), reprezentujący konserwatywne skrzydło w izraelskim rządzie koalicyjnym, oświadczył na Twitterze, że oskarżenia byłych szefów Mosadu „są po prostu nieprawdziwe”. „**Kraj jest w znakomitym stanie**” – oświadczył Bennett (forsal.pl, 2018).

I know Lewisham residents now want to see real change, and a stronger, **healthier Lewisham**. They are **sick of party-political infighting** and want to see the real problems they have being championed in Parliament (eastlondonlines.co.uk, 2019). [Wiem, że mieszkańcy Lewisham chcą teraz zobaczyć prawdziwą zmianę i silniejsze, **zdrowsze Lewisham**. **Są zmęczeni** (dosł. **chorzy**) **partyjnymi przepychankami** i chcą, aby prawdziwe problemy, z którymi się borykają, były poruszane w parlamencie].

Metafora CHOROBY i ZDROWIA jest także używana w celu wyjaśnienia działań, które mają na celu poprawę sytuacji, mają przynieść oczekiwane korzyści, np.

Rok 2000 to z kolei pęknięcie bańki internetowej. Nie mogło być inaczej: **gorączka** porównywalna z XVII-wieczną tulipomanią w Holandii (za niektóre cebulki kwiatów płacono wtedy tyle, ile za domy) musiała wywołać **chorobę rynku**. **Powrót do zdrowia wiązał się ze zwycięstwem zasad normalnej ekonomii** nad przekonaniem, że w wirtualnym świecie nie liczą się przychody i zyski (biznes.gazetaprawna.pl, 2016). Dodatkowo mamy program luzowania ilościowego EBC, który w nienaturalny sposób dodatkowo obniża rentowności obligacji krajów ze strefy euro. Niskie rentowności obligacji np. włoskich, hiszpańskich czy portugalskich nie świadczą o wybitnym zaufaniu inwestorów do tych gospodarek, ale o tym, że ich **poważne strukturalne problemy, np. gigantyczne zadłużenie publiczne, są leczone** niestandardową polityką pieniężną. Innymi słowy, niskie rentowności w przypadku wielu krajów strefy euro poza Niemcami czy Holandią są objawem **choroby gospodarek**, a nie ich **zdrowia** (gazetaprawna.pl, 2018).

To, co właściwe, zgodne z zasadami, jest kontrastowane z tym, co może wiązać się z pewnymi szkodami, np.

Zaznaczył, że jest to bardzo **niezdrowa** i niekorzystna **sytuacja** dla transportu polskiego. – Muszą być **zdrowe zasady** wykonywania tego zawodu na kierunku rosyjskim – dodał (tvn24bis.pl, 2016).

Jak mówił szef resortu cyfryzacji po pół roku funkcjonowania nowych przepisów najbardziej zaskoczył go poziom publicznego zainteresowania regulacjami. „Czasami było to **zdrowe zainteresowanie**, ale czasami – szczególnie na początku – **bardzo niezdrowe**, wskazujące na absurd, czy też straszące przedsiębiorców i obywateli, choć akurat dla nich RODO oznacza zwiększoną ochronę” – powiedział (forsai.pl, 2018).

Zdrowa konkurencja stymuluje pracowników do rozwoju, zwiększa ich efektywność, motywację i zaangażowanie. Problem pojawia się, gdy konkurowanie zamienia się w **niezdrową rywalizację**, która burzy integrację pracowników i tworzy nieuzasadnioną wzajemną niechęć – zaznacza też Michał Starościak, menedżer w Michael Page Finance & HR (rp.pl, 2019).

Opozycja ZDROWY – NIEZDROWY jest również używana do oddzielania zjawisk, które są właściwe, pozytywne i powinny być promowane od tych, które są negatywne, niewłaściwe, np.

Ja to słyszałem kilka lat temu z ust Netanjahu, który otwarcie nam mówił, zalecał: nie brońcie się przed nacjonalizmem, **nacjonalizm jest zdrowy**. Myśmy mu tłumaczyli, że owszem, **patriotyzm jest zdrowy, nacjonalizm**, przynajmniej w Europie, **jest niezdrowy** (fakty.interia.pl, 2019).

Wnioski końcowe

Wizja świata wykreowana w dyskursie politycznym jest często oparta na jasnych, dobrze wyodrębnionych opozycjach. Jest to element strategii perswazyjnej polegającej na porównywaniu i kontrastowaniu zjawisk świata polityki (Partington & Taylor, 2018). Metafory choroby i zdrowia są używane do wprowadzania dychotomicznego obrazowania, jasno wskazują na to, co jest negatywne, a co pozytywne. Elementy świata polityki opisywane jako te negatywne to te, które źle funkcjonują albo te, które mogą być szkodliwe bądź nie przynoszą żadnych korzyści. Pozytywne natomiast to te, które dobrze funkcjonują, są właściwe, przynoszą korzyści, są związane ze wzrostem wartości, siłą, stabilizacją, normami.

Oprócz kontrastowania metafora CHOROBY jest również używana do wzmacniania opisu problemu społecznego, gospodarczego bądź politycznego. Zazwyczaj polega to na tym, że po wskazaniu danego problemu wprowadzana jest metafora choroby, która mocniej oddziałuje na wyobraźnię, ma wywołać lęk i wzmacnia siłę wartościowania negatywnego, np.

For several years it **suffered from stagflation**, the **economic sickness** of persistent high inflation combined with **weak demand** (telegraph.co.uk, 2017). [Przez kilka lat cierpiała na stagflację, ekonomiczną chorobę polegającą na utrzymującej się wysokiej inflacji połączonej ze słabym popytem].

Metafora CHOROBY jest zatem także wprowadzana jako element strategii perswazyjnej polegającej na opisie problemu wraz ze wskazaniem rozwiązania (Partington & Taylor, 2018).

Dzięki temu, że mają dużą siłę wartościowania, są również używane w sloganach, tytułach prasowych; dotyczy to nie tylko choroby, ale również zdrowia, np.

Zatem, rodacy **zdrowa demokracja to dużo dzieci**. Do roboty i nie dajcie się ogłupić i brać udziału w eugenicie. (dziennikpolski24.pl, 2016); Socjalistyczny kapitalizm w ochronie zdrowia. Oto powód **poważnej choroby całego systemu** (praca.gazetaprawna.pl, 2016).

Metafora CHOROBY jest również używana w celu identyfikacji zjawisk, które są niewłaściwe, szkodliwe i wymagają zmiany. Jak pokazały dane korpusowe, dotyczą one zazwyczaj kwestii społecznych i politycznych, niewłaściwego traktowania pewnych grup społecznych, nietolerancji. CHOROBA może również się wiązać z kryzysem gospodarczym, spadkiem wartości bądź nadmiernym wzrostem cen. Dodatkowo w dyskursie polskim sufix -oza jest używany do tworzenia nazw negatywnych zjawisk, np. *samochodoza* czy znana już *punktoza*.

W analizowanym brytyjskim dyskursie politycznym wskazano rasizm, antysemityzm, nietolerancję, arogancję, korupcję, kapitalizm, imperializm, inflację i spadek cen jako współczesne problemy społeczne i polityczne. Najwyższa frekwencja dotyczyła rasizmu, antysemityzmu i korupcji. Natomiast w polskim dyskursie antysemityzm, feminizm, homofobia, komunizm, ksenofobia, nacjonalizm, populizm, *samochodoza* zostały uznane za negatywne. Różnice w tych dwóch językach wiążą się ze współczesną sytuacją społeczno-polityczną danego kraju i z tym, jakie zjawiska są obecnie poruszane w ramach debaty publicznej, np. w Polsce od pewnego czasu są mocno dyskutowane kwestie związane z prawami i sytuacją kobiet. Ponadto w polskim dyskursie politycznym zauważano znaczącą frekwencję połączeń: *chory system*, *chory człowiek Europy*. W brytyjskim dyskursie politycznym znajdziemy więcej połączeń dotyczących emocji związanych ze zmianami klimatycznymi na świecie, np. *eco-depression*, *climate-anxiety* (Ágoston i in., 2022).

Metafora ZDROWIA jest natomiast używana w opisach rozwiązań pewnych problemów. Wskazywane są elementy, które mogą wpłynąć na poprawę sytuacji, np.

A główne przesłanie jest takie, że dziennikarstwo śledcze – wymierające ze względu na kondycję finansową tradycyjnej prasy zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Polsce – stanowi niezbędny element **zdrowej demokracji**; Żeby Polska była zdrowa, potrzebny jest **zdrowy Kościół katolicki**, bo raczej nie będzie Polski bez Kościoła katolickiego (newsweek.pl, 2015).

Metafory ZDROWIA i CHOROBY łączą się również z innymi metaforami, np. walki, kataklizmów naturalnych, medycznych, fizjologicznych. Podlegają również przekształceniom w celu pełniejszego obrazowania i silniejszego wartościowania.

Wybór metafory CHOROBY i ZDROWIA wpływa również na siłę wartościowania. Metafory choroby mają większą siłę negatywnego wartościowania w porównaniu z metaforą zdrowia, której funkcja polega głównie na wskazywaniu rozwiązania, dobrych praktyk i zjawisk. *Niezdrowy* wprowadza nieco inne zabarwienie emocjonalne, skupiając uwagę na tym, co może doprowadzić do *choroby*.

W ramach opozycji CHOROBA – ZDROWIE można wyróżnić jeszcze kilka innych, które funkcjonują w dyskursie politycznym w ramach metafory ZDROWIA i CHOROBY i tworzą wizję świata polityki. Są to przede wszystkim SILNY – SŁABY (Brożyna-Reczko, 2018) oraz NORMALNY – ZABURZONY. Zjawiska społeczne, polityczne oraz gospodarcze podlegają zatem ocenie poprzez wprowadzenie wymienionych opozycji. Pojęcia powiązane z chorobą mają silne konotacje negatywne. Negatywnie oceniany jest spadek, brak działania, brak aktywności, niestabilność, zaburzenia, odstępstwa od normy.

Pozytywnie wartościowane są zjawiska uznane za silne. Silny to także stabilny, dobrze funkcjonujący. Siła w dyskursie politycznym nie oznacza zagrożenia, niebezpieczeństwa. Z analizowanych przykładów wynika, że siła to wartość. Jest ujmowana jako skuteczność, zdrowie i władza. Ten, który może więcej, ma większą wartość (Brożyna-Reczko, 2018).

Negatywnie wartościowane są wszelkiego rodzaju zachowania odbiegające od tzw. normy, odchylenia, nagłe zmiany. Pozytywnie oceniane jest to co tzw. normalne. W maju 2024 roku premier Donald Tusk podczas ceremonii zaprzysiężenia nowych ministrów powiedział: „Te pięć miesięcy to był czas sprzątania, przygotowania gruntu pod nową «normalną» rzeczywistość”. Ponadto owa normalność była bardzo często używana w 2023 roku, w czasie parlamentarnej kampanii wyborczej przez ówczesną opozycję. Mówiono o powrocie do normalności, której nie definiowano.

Ta opozycja NORMALNY – ZABURZONY jest już mocno skonwencjonalizowana w myśleniu o zjawiskach politycznych, społecznych i ich ocenianiu. Z tego względu wystarczy do wypowiedzi

wprowadzić jeden z tych elementów, a drugi będzie implikowany, znany i dopowiedziany. Jeśli premier mówi, że teraz (my) wprowadzamy normalność, to od razu nasuwa się, że poprzedni obóz rządzący (oni) jest odpowiedzialny za wszelkiego rodzaju odstępstwa od normy.

Warto również dodać, że wprowadzone opozycje, podziały często współdziałają ze sobą w dyskursie politycznym i tworzą jeszcze mocniej perswazyjną wypowiedź.

Wykaz źródeł i skrótów

English text corpora, <https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/english-text-corpora/>

European Parliament Proceedings Parallel Corpus 1996–2011, <https://www.statmt.org/euoparl/>

Polish text corpora, <https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/polish-text-corpora/>

SE – Sketch Engine, <http://www.sketchengine.eu>

Słowosieć, <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/>

LD – *Welcome to Longman dictionary of contemporary English online* (b.d.).

OD – *Online Oxford collocation dictionary* (b.d.).

OET – *Online etymology dictionary* (b.d.).

PWN–Oxford – *Wielki słownik polsko-angielski* (Linde-Usiekniewicz, 2014).

SJPD – *Słownik języka polskiego* (Doroszewski, b.d.).

WSJP PAN – *Wielki słownik języka polskiego* (Żmigrodzki, b.d.).

Bibliografia

Ágoston, C., Csaba, B., Nagy, B., Kőváry, Z., Dúll, A., Rácz, J., & Demetrovics, Z. (2022). Identifying types of eco-anxiety, eco-guilt, eco-grief, and eco-coping in a climate-sensitive population: A qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), Article 2461. <https://doi.org/10.3390/ijerph19042461>

Brożyna-Reczko, M. (2017). Metafory zdrowia i choroby w języku ekonomii: Wybrane zagadnienia. W B. Borkowska-Kępska & G. Gwóźdź (Red.), *LSP Perspectives 2. Języki specjalistyczne – nowe perspektywy 2* (ss. 18–32). Wyższa Szkoła Biznesu.

Brożyna-Reczko, M. (2018). O metaforze choroby w polskim i angielskim prasowym dyskursie politycznym. *Tekst i dyskurs – text und diskurs*, 11(1), 351–369. <https://doi.org/10.7311/tid.11.2018.15>

Bušta, J., Herman, O., Jakubíček, M., Krek, S., & Novak, B. (2017). JSI Newsfeed Corpus. W *The 9th International Corpus Linguistics Conference, University of Birmingham, 25–28 July 2017*. <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/corpus/conference-archives/2017/general/paper382.pdf>

Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9780230501706>

Domaradzki, J. (2013). O definicjach zdrowia i choroby. *Folia Medica Lodziensia*, 40(1), 5–29.

Dziob, A., Piasecki, M., & Rudnicka, E. (2019). plWordNet 4.1 – a linguistically motivated, corpus-based bilingual resource. W C. Fellbaum, P. Vossen, E. Rudnicka, M. Maziarz, & M. Piasecki (Red.), *Proceedings of the 10th Global WordNet Conference: July 23–27, 2019, Wrocław (Poland)* (ss. 353–362). Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.

Gicala, A. (2006). Ekonomiści to też poeci: Metafora w języku ekonomii. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni*, 2006(4), 7–13.

Henderson, W. (2012). Metaphor and economics. W R. E. Backhouse (Red.), *New directions in economic methodology* (ss. 541–580). Routledge.

Kilgarrieff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., & Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography*, 1(1), 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>

Koehn, P. (2005). Europarl: A parallel corpus for statistical machine translation. In *Proceedings of Machine Translation Summit X: Papers* (pp. 79–86). <https://aclanthology.org/2005.mtsummit-papers.11.pdf>

Koller, V. (2022). Analiza tożsamości zbiorowej w dyskursie – parametry tekstowe i kontekstowe (G. Karpowicz & T. Kubisiowski, Tłum.). *Tekst i dyskurs – text und diskurs*, 16(1), 215–240. <https://doi.org/10.7311/tid.16.2022.11>

Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195145113.001.0001>

Kowalski, M., & Gawęł, A. (2007). *Zdrowie – wartość – edukacja*. Impuls.

Labocha, J. (2008). *Tekst, wypowiedź, dyskurs w komunikacji językowej*. Wydawnictwo UJ.

Malinowska, D. (2013). Konceptualizacja choroby w języku angielskim. *Prace Językoznawcze*, 15(3), 53–63.

Partington, A., & Taylor, C. (2018). *The language of persuasion in politics: An introduction*. Routledge.

Puzynina, J. (1988). Ironia jako element języka osobniczego. W J. Brzeziński (Red.), *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych* (ss. 35–44). Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze.

Puzynina, J. (1992). *Język wartości*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Rodziewicz, B. (2019). Konceptualizacja pojęć ZDROWIE i ZDOROV'E jako wartości w świetle danych empirycznych (ujęcie psycholingwistyczne). *Roczniki Humanistyczne*, 67(7), 63–77. <https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.7-4>

Semino, E., Demjén, Z., Hardie, A., Payne, S., & Rayson, P. E. (2018). *Metaphor, cancer and the end of life: A corpus-based study*. Routledge. <https://www.routledge.com/Metaphor->

Cancer-and-the-End-of-Life-A-Corpus-Based-Study/Semino-Demjen-Hardie-Payne-Rayson/p/book/9781138642652

Sontag, S. (2016). *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory* (J. Anders, Tłum.). Wydawnictwo Karakter.

Susser, M. (1990). Disease, illness, sickness; impairment, disability and handicap. *Psychological Medicine*, 20(3), 471–473. <https://doi.org/10.1017/s0033291700016974>

Słowniki

Doroszewski, W. (Red.). (b.d.). *Słownik języka polskiego* [SJPd]. <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista/>

Linde-Usiekniewicz, J. (Red.). (2014). *Wielki słownik polsko-angielski* [PWN–Oxford]. PWN.

Online etymology dictionary [OET]. (b.d.). <https://www.etymonline.com/>

Online Oxford collocation dictionary [OD]. (b.d.). <https://www.freecollocation.com/>

Welcome to Longman dictionary of contemporary English online [LD]. (b.d.). <https://www.ldoceonline.com/>

Żmigrodzki, P. (Red.). (b.d.). *Wielki słownik języka polskiego* [WSJP PAN]. Instytut Języka Polskiego PAN. <https://wsjp.pl/>

The HEALTH – ILLNESS Opposition in Polish and English Political Discourse

This article aims to explore the differences and similarities in the conceptualisation of two important concepts: HEALTH and ILLNESS in Polish and English political discourse. The study focuses on describing the opposition of these two categories, as discourse often uses this dichotomy to introduce polarisation within the constructed worldviews. Owing to its strong evaluative aspect, HEALTH and DISEASE metaphors are frequently used to create media images and to legitimize or delegitimize the politicians' actions. The analysis is based on lexical and corpus data drawn from Polish and English media.

Keywords:

metaphor; illness; health; political discourse; persuasion

Opozycja ZDROWIE – CHOROBA w polskim i angielskim dyskursie politycznym

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia różnic oraz podobieństw w konceptualizacji dwóch ważnych dla człowieka pojęć: ZDROWIA i CHOROBY w w polskim i angielskim dyskursie politycznym. W badaniu główny nacisk położono na opisanie opozycji tych dwóch kategorii, gdyż to ona bardzo często stanowi ważny element dyskursu politycznego, wprowadzając polaryzację światów przedstawionych. Ze względu na silny aspekt wartościujący metafory ZDROWIA i CHOROBY są chętnie wykorzystywane do kreowania określonych obrazów medialnych oraz do legitymizowania lub delegitymizowania działań polityków. Badanie zostało oparte głównie na analizie danych leksykalnych oraz korpusowych pozyskanych z polskiej i brytyjskiej prasy.

Słowa kluczowe:

metafora; choroba; zdrowie; dyskurs polityczny; perswazja

Citation:

Brożyna-Reczko, M. (2025). Opozycja ZDROWIE – CHOROBA w polskim i angielskim dyskursie politycznym. *Adeptus*, 2025(22), Article 3394. <https://doi.org/10.11649/a.3394>

Publication History:

Received: 2024-10-29; Accepted: 2025-04-08; Published: 2025-12-31